

Stanislav Klíma: Povesti zo Slovenska

Kto bol Stanislav Klíma...

(* 1878 Mnichovo Hradiště (Česká republika) — † 1944 Praha (Česká republika))— český spisovatel, priekopník slovanskej vzájomnosti a českej reformácie, publicista a pedagóg, organizátor slovenského školstva, autor vlastivedných príručiek a sprievodcov po Slovensku, učebníc slovenského jazyka, historických a národopisných prác.

Povesti zo Slovenska

Stanislav Klíma

Digitalizátor: Viera Studeničová, Michal Garaj, Monika Kralovičová, Martin

Droppa

Copyright © 2015 Zlatý fond denníka SME

Tento súbor podlieha licencií \Creative Commons

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 2.5 License\'. Viac informácií na

<http://zlatyfond.sme.sk/dokument/autorske-prava/>

Pôvodná publikácia	1
Trenčianske Teplice	2
Turčianske jazero	3
Kozia skala	4
Povešť o Bielej skale v Prosieckej doline v Liptove	5
Jánošíkova kolkáreň	7
Tatranské víly	8
Morské oko v Tatrách	9
Kremnické bane	10
Nová Baňa	11
Šibal Geľo	12
Poklad pod kameňom	13
Husári v Sitne	14
Čertova svadba v Sitne	15
Poklad na Poľane	16
Ako dobývali svätý kríž	17
Kráľ Matej a bača	18
Jánošíkov poklad	19
Borová hora	20
Kamenná brána	21
Kráľova studnica	22
Cigán-strážnik	23
Bratia Čermákovci	24
Zjašený zlodej	25
Čudný trest	26
Ako Dereša odreli	27

Pôvodná publikácia

Stanislav Klíma. *Povesti zo Slovenska*. Česká grafická unie. Praha. 1921. 31. .

Bibliografické poznámky

Stanislav Klíma: *Povesti zo Slovenska*

Jahody. Knižnica slovenskej mládeže

Za redakcie Stanislava Klímu

Sväzok II.

V Prahe

Vydáva Česká grafická unie a. s.

1921

Kníhtlačiareň „Unie“ v Prahe

Poznámka:

Pôvodný text bol upravený podľa aktuálnych pravidiel slovenského pravopisu s výnimkou dobových slov. Význam historizmov je doplnený v poznámkach pod čiarou.

M. Podhradská

Trenčianske Teplice

Prvé žriedlo Trenčianskych Teplíc objavené bolo asi pred 500 rokmi. Jeden pastier z Teplej išiel vtedy za svojím stádom. Dostal sa tak až k horúcemu bahnisku a vykúpал si v ňom svoju chorú nohu. Po kúpeli pocítil značné uľavenie svojej bolesti a navštevoval preto častejšie toto bahnisko, až sa mu noha úplne vyliečila. Div ten skoro sa rozhlásil po okolí. Chorí ľudia začali chodiť k divotvornému žriedlu a tak sa stali Teplice chýrnym kúpeľom.

Turčianske jazero

Za času kniežaťa Turana celý Turiec tvoril veľké, okrúhle jazero. V ňom bývala krásna Biela panna, ktorá preľúbenným spevom vábila k sebe mládencov a potom ich topila. Kto ju raz uvidel, nespustil z nej oka, a kto ju raz počul spievať, nikdy už neuvidel svojho otca a svoju mat'. Knieža Turan si zaumienil, že ju chytí do siete z tenkých, medených nití upletenej a že ju potom pojme za manželku. Dal zhotoviť veľkú sieť a do jazera ju pustil a — súčasne seba dal priviazať o strom, aby Bielou pannou okúzlený a do jazera vtiahnutý nebol. Večer začala Biela panna spievať: „Pod', Turan mladý, pod' ku mne. Pod' v palác môj perlový, čo ligoce sa na dne jazera!“ Pri tom sa k Turanovi približovala. Akonáhle ju Turan zazrel, nemohol odolať, silne trhol povrazom, ktorým bol priviazaný, a letel Bielej panne do náručia. Tá ho zanesla do hlbín jazera. Keď to uvideli Turanovi ľudia, vytiahli svoje knieža. Turan, keď k sebe prišiel, prisahal pomstu Bielej panne. Hneď kázal 100 chlapom skaly lámať, aby voda mohla sa predať strečnianskym priesmykom do trenčianskej župy. To sa stalo, ale keď voda odtiekla Váhom z Turca, zmizla i Biela panna a ponechala svoje ľúbenné piesne slovenským devám a úrodnú zem turčianskym roľníkom.

Kozia skala

V Kozej skale bývala kedysi mocná kráľovná, ktorá rada pomáhala úbohým ľuďom. Z Oravy bol k nej raz poslaný Janko, aby ju o pomoc požiadal. Janko sadol na koníka a uháňal ku Kozej skale. Tu koníka priviazal, vatru si nakládol a čakal. O polnoci sa Kozia skala otvorila a božská panna z jaskyne vyšla. Pýtala sa Janka, v akej veci k nej prišiel.

Janko vravel: „Nad našou obcou v diere dvaja strašní draci sa osadili, keď sa zotmí, vychádzajú na náš rožný statok a zabíjajú ho. Preto idem k tebe, pomôž nám, lebo ináč zahynieme.“

Panna mu odpovedala: „Poznám ich. Tu máš tento prútik, vráť sa domov a večer id' k diere. Keď sa draci vytiahnu von, pošib ich týmto prútikom a daj im ho zožrať, hneď sa rozlejú na čiernu kolomaž. Keď to vykonáš, príd' zasa, dám ti odmenu.“

S tými slovami prepustila panna Janka a ten sa veselý ponáhl'al, aby Oravu od neľútostných drakov oslobodil. To sa mu podarilo a po mesiaci spomenul si na slová panny a náhlil sa pod Koziu skalú pre odmenu. O polnoci zase sa skala otvorila a panna ukázala Jankovi množstvo zlata a striebra.

Ponúkla ho: „Vezmi si z týchto pokladov za odmenu. Lež neber viacej, ako uniesť vládzeš!“

Ale Janko nepočul varovný hlas krásnej panny a pchal si on vrecká zlatom a striebrom. Lež pritom sa oneskoril a skalná brána sa s treskom zatvorila. Jankov koník sám bežal domov osedlaný, aby zvestoval, že už Janka niet.

Povešť o Bielej skale v Prosieckej doline v Liptove

Jánošík bohatým bral a chudobným dával. Hej, dobre bolo vtedy chudobnému ľudu! Keď potreboval niečo, len prišiel na Jóbovu lúku, kde Jánošík občas v podzemných jaskyniach býval a Jánošík každému vďačne pomohol. Len poslal Hrajnohu, Garazdu, alebo iných do Bielej skaly, kde mali „hôrni chlapci“ svoje poklady ukryté, a už bolo plátna, súkna, striebra, zlata nadostač.

Ľud vedel o tajnom vchode do Jánošíkovho bytu na Jóbovej lúke, ale pánom, ktorí by boli chceli Jánošíka a jeho súdruhov pochytať, ani za celý svet, ani keď ich mučili, nikdy to neprezradili. Do Bielej skaly ale nepustil Jánošík nikoho. O vchode do nej, okrem „hôrnych chlapcov“ nedozvedel sa nikdy nik.

Jánošík myslel i na budúcnosť. Preto tak mnoho pokladov naznášal do Bielej skaly, aby chudobný ľud i po jeho smrti mohol byť odtiaľ podporovaný. Keď ale Jánošíka znenazdajky, prv, než by bol mohol poriadok s tým urobiť, chytili a popravili, vchod do Bielej skaly zostal na večnosť tajnosťou.

Od toho času len jeden jediný raz podarilo sa cudziemu človekovi dnu vstúpiť. Stalo sa to takto. Jedna chudobná žena vdova mala 6 drobných detí. Najstarší chlapček, Janko, nemal ešte ani 12 rokov. Raz matka ochorela tak, že si musela ľahnúť do postele. Následkom toho neslýchaná bieda zavítala do chalúčky úbohej rodiny. Dobrí ľudia radi by boli nemocnej matke pomôcť, ale vyliečiť ju nevedeli. Probovali všetky možné lieky, ale to nič neosožilo. Konečne predsa prišla jedna staručká, vekom zhrbená žena a tá povedala, že je to taká nemoc, ktorá sa len svätójánskou zelinkou dá vyliečiť. Tá zelinka vraj rastie na vysokých bralách a len v jednej hodine, na Jána o polnoci kvitne. Vtedy ju treba odtrhnúť a chorej doniesť, od tej istotne vyzdravie.

Múdra žena vedela poradiť, ale nebolo toho, kto by sa bol odvážil tú zelinku vyhľadať a doniesť. A predsa! Podobral sa na to malý Janko, hoc chorá matka nechcela ho na tú nebezpečnú cestu pustiť. No on sa zobral a šiel v mene Božom. Dlho túlal sa po hore úzkymi cestičkami ponad hlboké priepasti. Len jeden chybný krok a bol by naveky stratený. Ale on dobre vedel chodiť po nebezpečných miestach. Pásaval ovce a tam sa to naučil. A bol i pobožný, modlil sa vrúcne k Pánu Bohu a veril, že ho Pán Boh ochráni od zlého.

Pozeral, hľadal pozorne, ale zelinky kde nič, tu nič. Dávno sa už zvečerilo a nastala tmavá noc. No on šiel len opatrne vždy ďalej a ďalej. Bosé nožičky mal už celé doráňané. I ustatý bol už na smrť. Oprel sa teda o jedno bralo, aby si trochu odpočinul. Ako tak oddychuje, naraz počuje akýsi šuchot pred sebou.

Zdalo sa mu, že ten šuchot vychádza z Bielej skaly, pred ktorou práve sedel. Zostrí zrak, a skutočne vidí, že tá skala sa pomaly otvára. Čosi kamsi otvorila sa celkom a z nej akési podivné svetielko presvitalo. Janko sa nazdal, že tam niekto býva.

Najprv sa zľakol a chcel utiecť, ale potom pomyslel si, že hádam ten, kto tam býva, bude mu vedieť povedať, že kde by našiel tú svätójánsku zelinku. Prežehnal sa teda, aby nemalo zlé k nemu prístup, a vošiel pekne dnu.

Tam ho čakalo veľké prekvapenie. Izba veľká plná striebra, zlata, diamantov a všelijakých iných drahých kameňov. Tie sa to tak ligotali, až ho oslepovali. Keď sa Janko z prvého preľaknutia spamätal, chcel vybehnúť von, ale vtom už počul hlas: „Neboj sa, Janko, nič sa ti nestane. Zostaň tu a vezmi si z týchto pokladov čo chceš a koľko chceš. Ja viem všetko. Ty si dobrý chlapec, preto si môžeš vziať. Ale sa ponáhľaj, aby si mohol ešte i svätójánsku zelinku odtrhnúť pre tvoju chorú matku. Zelinku nájdeš hore na tejto skale. Tak sa ponáhľaj! Teraz je práve polnoc a i ty si práve teraz zavšíš dvanásť rokov. Skala táto,“ — hovoril ďalej šedivý starček, ktorý v kúte sedel, — „otvorí sa každý dvanásť rok práve o polnoci na svätého Jána, a do nej môže vstúpiť len ten, kto má práve vtedy 12 rokov a je nevinný.“

Janko vzal si z každej hromady po hrsti a vložil do vrecka a pekne sa poďakujúc, vybehol

von. Vyliezol rýchlo hore na skalú, kde našiel i tú zelinku, ako mu to ten starček povedal. Odrhol ju a zliezol dolu. Vtom sa už aj skala zatvorila.

Domov prišiel šťastne. Od zelinky matka sa vyliečila a za peniaze, čo Janko doniesol, nakúpili si všetko, čo im bolo potrebné, ba ešte im aj zostalo, takže nikdy viac žiadnej biedy nemali.

Od toho času mnoho a mnoho ľudí chcelo sa dostať do Bielej skaly. Niektorí čakávali na jej otvorenie, iní zas kopaním chceli sa zmocniť pokladov, ale všetko márne. Z toho potom povstalo porekadlo: „Chodia tam ako do Bielej skaly“, keď totižto ľudia niekam často chodia.

Jánošíkova kolkáreň

Jánošík bol veľkým priateľom chudobného slovenského ľudu a kde len mohol, hneď prišiel na pomoc. V Liptove v dedine Štiavnicí bolo mnoho zemanov, ktorí si často zábavy robievali v blízkom lese. Mali tam kolkáreň. Raz prišlo jednému pánovi na um, že miesto drevených kolkov boli by lepšie kolky živé. Bolo zrejmé, že mu v kotrbe účinkoval liehový nápoj. Dal hneď vyhodiť drevené kolky a rozkázal sluhom priviesť deväť želiarskych chlapcov z blízkej dediny. Páni mali z tohoto žartu veľkú radosť, chudobní rodičia ale plakali, že ich synovia musia slúžiť pánom k surovej zábave. Akonáhle sa o tom Jánošík dozvedel, odkázal pánom, že ich pri ich zábave navštívi. Páni sa na to prichystali a ozbrojili sa puškami. Keď boli v najlepšej zábave, prišiel Jánošík sám a robil pánom výčitky pre ich neľudskosť. Páni chytili sa svojich pušiek, ale prv ako mohli vystreliť, vyrútili sa na nich z húšťavy Jánošíkovi kamaráti a polapali a poviazali ich. A teraz museli ísť všetci na vrch, kde už bola kolkáreň pripravená. Deväť pánov muselo sa tu postaviť za kolky a Jánošíkovi kamaráti do nich triafali. Len vtedy ich pustili, keď každý z nich dostal guľou do zadku. Tak príkladom ukázal Jánošík pánom surovosť ich zábavy. Ešte dnes si ukazujú ľudia pri Štiavnicí Jánošíkovu kolkáreň.

Tatranské víly

Tatranské víly na vysokých končiaroch majú svoj stan. Na mesačných lúčoch sa do dolín spúšťajú a na hladkých skalách, ako na oltároch, s'á anjeli postávajú. Rady sa kúpu vo vodných parách veľkých vodopádov. Lietajú ako biele holuby v krdľoch. Milostné piesne spievajú a v kolách tancujú, svojich snúbencov si vyvolávajú. Ony sa považujú za zasnúbené, ale pred sobášom odumreté mladuchy, v svadobných šatách a s vencom na hlave.

O jednej víle nasledovne sa báji. Jeden šuhaj zasnúbil sa s mladou devou. Keď ale musel kamsi súrne odísť, oddal neveste svojej prsteň, ako znak vernosti, a pri tom i puk z tatranskej ruže s tým doložením, že prv, než kvietok uvädne a opadne, istotne sa vráti. Dievča túžobne čakalo a čakalo svojho snúbenca. Minuli sa dni i mesiace, kvietok ruže i zvädol a opadal, snúbenec nešiel a neprišiel. Ale i ona túžbou dojatá pomaly vädla ako kvietok, i uvädla, potom na tatranskú vílu sa premenila a v Tatrách k družkám sa pripojila, s nimi v kole milostné piesne spievala a snúbenca vyvolávala. No a na mnohé spevy sa osudný snúbenec medzi vílami zjavil. Víly ho medzi seba pochytili, ľúbezné piesne mu spievali, lichotili a tak dlho v tanci ho bozkávali, až im mŕtvy v rukách klesol.

Morské oko v Tatrách

O spojení Morského oka v Tatrách s morom nasledovné sa rozpráva.

Keď raz kráľ mora, Vodokráľ, k morskému brehu sa priblížil a krásu zeme obdivoval, videl tam stáť pannu úžasnej krásy v zelených šatách, ozdobenú poľným kvetím. I zamiloval si ju. A keď sa bližšie vypytoval, kto je a kde prebýva, odpovedala: „Ja som Zemedcéra, mňa matka zem porodila a vychovala, a moje sídlo je až tam v belasých skalných Tatrách.“

I počal ju láskavo nahovárať, aby prišla bližšie, že ukáže jej krásnu svoju podvodnú palotu i šire vodné kráľovstvo. Ale Zemedcéra nechcela o tom ani počuť i zmizla a vrátila sa do svojich milých Tatier.

Ale kráľ mora si zaumienil, že sa k nej a k belasým vrchom jaskom¹ musí dostať podzemným tunelom. I začal hneď popod zem jask robiť i prišiel do vetrovej krajiny, kde dlhé vetry ako hady pokrútené ležali, a ako im jask urobil s veľkým piskotom vybehli na slobodu. Potom podkopal sa k vápencovým a sírnatým ložiskám a tie akonáhle k nim voda prišla, zovreli a s dymom a ohňom vybuchli. Naposledy prišiel jaskom pod skalnaté vrchy a tu pri speve vtákov, v zelených horách vyrútila sa do jazier morská voda. Všetko sa dívalo, čo sa to robí. I Zemedcéra zvedavá pribehla na kraj jazera a vodu obdivovala, ale vtom ju Vodokráľ jednou rukou schmatol a do svojej podmorskej paloty jaskom odniesol, kde zajatá žiaľila za slobodou a krásnymi Tatrami.

Ale raz, keď kráľ mora, ako obyčajne, s Víchrom sa bol pozabudol a unavený oddychoval, Zemedcéra rýchlo z paloty sa vykradla a po hladine morskej ku brehu utekala. Všade, kde vstúpila na hladinuorskú, povstal ostrov a zazelenal sa tými kvety čo jej odpadli z venca. I dostala sa šťastne k suchému brehu a potom do Tatier k svojej Zeme matke. Vodokráľ sa ale ukrutne rozhneval a od toho času ostrovy zelené chce znivočiť, a tak zúri, že i morské oká búria sa časom.

¹ tunel, podzemná chodba

Kremnické bane

Kremnické bane odhalené boli nasledujúcim spôsobom. Pán zámku Sásov, ktorého rozvaliny dvíhajú sa neďaleko Sv. Križa na ľavom brehu Hrona, poľoval raz v krajoch, kde teraz leží Kremnica. Tu vraj ulovil jarabicu, ktorá bola neobyčajne ťažká a v ktorej pri pitvaní v žalúdku našli zlaté zrnká. Následkom toho otvorili na tom mieste bane na zlato. Našli sa tu bohaté ložiská zlatej rudy a čoskoro vzniklo tu mesto, ktoré nazvané bolo Kremnica.

Nová Baňa

O nepravidelnom chotári tohoto mesta z tejto i z tamtej strany Hrona nasledujúca žartovná bájka sa rozpráva, ktorú Korabinský zaznačuje:

Kráľovná Mária (1382 — 1386) bola naklonená chotár novobanský rozšíriť, a dovolila obyvateľom medze v tej vzdialenosti pozakladať, nakoľko by jeden muž z jednej i z druhej strany Hrona mohol za deň obísť. Tým cieľom teda mešťanstvo vyvolilo štyroch driečnych pešiakov, ktorí by po páre i z jednej i z druhej strany mesta šli a týmto spôsobom chotár rozšírili. Vybrali sa jedného dlhého dňa na cestu. Tí dvaja, čo z tejto strany Hrona sa pustili, chvályhodne a šťastne previedli svoju úlohu, naproti tomu tí, čo z tamtej strany šli, nedbanlivo si počínali. Dobré sa zásobili jedlom a nápojom, a tak posadajúc si, oddychovali, jedli a pili často; a pritom si pospali v tej nádeji, že keď si patrične oddýchnu, tým rýchlejšie budú môcť kráčať. Tak prešiel celý deň, až sa zmrklo, a oni podľa predpisu prinútení boli domov sa vrátiť. Preto chotár novobanský je nepravidelný, z jednej strany Hrona úzky, ale z druhej široký, lebo ho tak títo pešiáci rýchli i oneskorení vyznačili.

Šibal Geľo

Na čabradskom hrade radi vídávali istého Geľu, rodom Krupinčana (zomrel roku 1712 v Banskej Bystrici), ktorý bavieval ich svojimi vtipmi a kúskami. Raz staval sa vrah s Andrejom Kohárom, že aj jeho prekabáti a kedy bude chcieť, na jeho koni do svätoantolského kaštieľa sa donesie. Koháry navštevoval preňčovského farára a keď z návštevy šiel na koni domov, vyše svätoantolského chotára, na „Žobráku“, kde teraz nad hradskou križ stojí, počuje krik a bedákanie. Ide za hlasom a nájde tam chromého žobráka, hromžiaceho na samopašných chlapcov, ktorí, keď oddychoval, jeho barly vyniesli vrah na dub, a vo vrchovci ich povesiť, zutekali. Koháry uviazne koňa o križ, vyjde na strom pre barly; keď bol vo vrchovci, vyskočil Geľo (lebo to on bol prezlečený za žobráka) na koňa a zarehotajúc sa, pod' do svätoantolského kaštieľa. Koháry prehral stávkou, a musel peší domov.

Poklad pod kameňom

Dvaja silní chlapi našli raz pod Sitnom kameň so zlatým nápisom: „Kto ma na druhý bok obráti, voľačo sa dozvie.“ Chlapi v nádeji na poklad, s veľkou chuťou a nie s malým namáhaním odvalili kameň. Na druhom boku bol zase zlatý nápis: „Už som sa dost' nalezal na tomto boku, môžem si poležať aj na druhom.“

Husári v Sitne

Raz nejaký človek na Sitne hľadal voly. Tu príde k akýmisi dverám, otvorí dvere a vidí množstvo husárov v radoch. Každý stál pri svojom koni a v strmeni držal nohu. Najbližší zvolal na neho: „No, či už?“ Ale človek sa zľakol, tresol dvermi a zutekal. Keby bol povedal: „Už!“ boli by sa husári na kone vyšvihli a vyrútili von a dobre by bolo bývalo Slovákom.

Čertova svadba v Sitne

Raz mali čerti svadbu v Sitne. Do Sebechlieb prišiel posol hľadať hudcov na svadbu. Zjednal sa s primášom Ozankom. Ozanko pojal svoju družinu a šiel na Sitno hrať. Bolo mu divné, že mladuchou bola obesená dievka. Keď sa s ňou jeden vytancoval, zavesil ju, druhý ale ju odkvačil a zasa s ňou tancoval. Ozanko sa divil a myslel si, že toto nie je s kostolným riadom a vyšiel von. Poobzeral sa po dvore a vošiel i do stajne, kde stálo mnoho koní. Tu na neho niekto zavolať: „Vítaj, Ozanko! Kde si sa tu vzal?“ I obzeral sa okolo, ale nikoho nevidel. „Či ma nepoznáš?“ ozval sa jeden kôň, „ja som ladziarsky išpán².“ „Ej toho ja som poznal dobre, lebo ma veľa ráz za panštinu³ dal spalicovať.“ — „No, vidíš, Ozanko, za to som tu teraz do koňa zakliaty. Ale ti aspoň dobrú radu dám. Keď vám za hudbu peniaze budú dávať, neberte, ale pýtajte si z toho uhlia, čo je v kúte.“ Hudci tak urobili, po svadbe kapsičky uhlím naplnili a pobrali sa domov. Akonáhle prišli na sebechlebský chotár, kapsičky im oťaželi a spadli z pliec. I dívajú sa dnu a čo vidia? Kapsičky boli plné zlata, ledva ich domov doniesli.

² V starom Uhorsku najvyšší kráľovský úradník

³ Povýšenosť, panské spôsoby

Poklad na Poľane

Na detvianskej Poľane má Jánošík zložené svoje poklady. Kto sa k nim chce dostať, nech privedie so sebou dvanásť bratov od jedného otca i od jednej matere a ten si už potom môže nabrat' zlata i striebra, koľko sa mu len páči. Jeden Detvan mal na dvore kohúta a sliepku. Obzrel vajcia a poznajúc, v ktorom je zárodok na kohútika, podložil pod sliepku. Týmto činom sa mu vyliahlo dvanásť bratov - kohútikov. Tieto potom zobral a v noci na sv. Jána išiel na Poľanu. Tam dal duchovi dvanásť bratov a potom si už nabral peňazí, koľko sa mu len chcelo.

Ako dobýjali svätý kríž

Stalo sa raz, že sv. kríž Turci z Jeruzalema vzali a zatvorili ho do zámku, ktorý mal 7 železných brán. Zídu sa v Jeruzaleme raz Angličan, Francúz, Rus a Slovák a radia sa, ako sa kríža opäť zmocniť a vrátiť ho na svoje miesto. Angličan povie: „Podme ho vymeniť, nech zapýtajú, čo chcú, dáme im.“ Francúz povie: „My privedieme niekoľko plukov vojska a vydobýjeme ho.“ Rus povie: „Netrápte sa, ja bývam bližšie, moji kozáci sú s tým za hodinu hotoví.“ Všetci na to pristali. Len Slovák hovorí: „Nelámte si hlavu, ja ten kríž v noci ukradnem.“ Stalo sa tak. Na druhý deň ráno donesie milý Slovák na pleci ukradnutý kríž. „Preboha,“ pýtajú sa druhí, „ako si prešiel cez tie brány železné a cez tie stráže turecké?“ „To je moja vec!“ odpovedá Slovák. „Ale predsa nám povedz svoje tajomstvo,“ prihovárali sa mu druhí. Slovák ukázal na svoj opasok a hovorí: „Tuto mám divotvorný prút. Tým som len pošibal a hneď sa mi všetko otvorilo a stráž ostala ako drevo a ja som si, hvízdajúc, sv. kríž odniesol.“

Kráľ Matej a bača

Kráľ Matej zabľúdil raz na poľovačke v horách a prenocoval na salaši u baču. K večeri navaril bača halušiek. Jedol s ním i Matej. Ale oškvarky vyberal. Bača udrél prieberčivého host'a po prstoch lyžicou. „Nejedz ako prasa, ale ber si od kraja.“ O istý čas príde bačovi od pánov rozkaz, aby rušal do Budína pred samého kráľa. Prišiel až do kráľovho domu a vojaci ho predviedli pred pána kráľa. Len čo uzrel kráľa, zľakol sa, lebo ho hneď poznal, že to je ten host', ktorého on učil móresu na salaši. Kráľ si ho hneď do panských šiat preobliecť rozkázal a prikázal mu, aby len všetko tak robil, ako vidí u pánov, s ktorými bude pri kráľovskom stole jesť. Ak by ale niekto preberal v jedlách, aby mu len tak urobil, ako vykonal kráľovi na salaši. Ako si tak pri stole sedia, jeden veľký pán začne na mise preberať, ale tu ho milý bača — pán sem - pán tam, lyžicou čapne po ruke. Tak hľa učil bača kráľových stolovníkov móresu.

Jánošíkov poklad

Na vrchu Vepor rečenom nachádza sa bralo, v ktorom ohromný Jánošíkov poklad je zložený a stráži ho jeden čierny pes s ohnivými očami. Toto bralo otvára sa každoročne na deň sv. Jána s takým treskotom, ako keby sa podzemné pivnice rúcali, pri čom veľký blesk z otvoru vyšľahne a do jaskyne sa vojsť môže.

Raz jeden valach, Martin Smrečok, túto príležitosť využil, lebo mal známosť so zámožnou šumnou Ančou, ktorú otec nechcel dať chudobnému Valachovi. Martin teda potreboval peniaze. A tak, keď sa na svätójánsku noc s veľkým bleskom a treskom bralo otvorilo, smelý Martin vošiel dnu a videl, ako sa v sudoch jagalo zlato a striebro, ale videl i strašného čierneho psa s iskriacimi očami. Šuhaj sa pri tomto pohľade zľakol a chcel sa vrátiť, ale vtom sa postavil pred neho jeden muž, biely ako ľalia, s plamenným pohľadom — a to bol duch Jánošíkov.

„No, vidím,“ riekne duch, „že si poriadny šuhaj a máš potrebu peňazí, naber si teda z týchto mojich pokladov, koľko sa ti len páči. Ale s nimi potom dobre nalož a s chudobným sa rozdeľ. A keď budeš mať potrebu peňazí, príď smelo i druhý raz, ale len sám, aby si zle nepochodil. Ja, duch Jánošíkov, ti to dovoľujem.“

A ako to povedal, čierny pes, strážca pokladov zmizol a Martin Smrečok plnučičké kapsy zlata a striebra si nabral, koľko len uniesť vládal. Potom sa duchovi pekne poďakoval a spopod brala von vyšiel.

Sotva bol pár krokov od jaskyne, zem sa zatriasla a s veľkým rachotom sa zatvorila. Tak z chudobného valacha stal sa bohatý gazda a Aničku si vzal za ženu. Žili oni dlho pokojne. Ale Aničku stále zvedavosť trápila, skadial jej Martin toľké peniaze nosí. Začala teda doň zapárať, až jej konečne vyzradil, že z Jánošíkovho pokladu na Vepre. Keď ale prichádzala svätójánska noc, žienka dovtedy unúvala muža, aby ju sebou vzal, až napokon i privolil, ale s tým doložením, aby potom neľutovala.

Martin vzal kapsu a obaja poberali sa ku skalnatému bralu po peniaze. O polnoci s veľkým hrmotom a bleskom otvorila sa Jánošíkova podzemná bohatá pivnica. Obaja nemo vstúpili do nej a prišli, kde ležal ohromný poklad. Už chceli kapsu plniť, keď sa nastal strašný podzemný hrmot a rachot, zem sa začala hýbať, potom sa otvorila a poklad sa prepadol. Z prepادلiska vystúpil sírový smrad a vyšľahol belasý plameň, takže Martin i Anka sa skoro zadusili a museli von z jaskyne utekať. „Či si videla,“ povie Martin prestrašený, „ako sa Jánošíkov duch nad nami vyvíril? — Mohli sme sa dobre mať až do smrti, teraz budeme zas biedu trieť.“ A zronení pobrali sa s prázdnu kapsou domov. No o Jánošíkovom poklade od toho času niet viac ani znaku.

Borová hora

Obyvatelia pri Borovej hore vyskúmali, že sú v nej bohaté zlaté ložiská. Začali preto usilovne kopat', aby sa ku zlatu dostali, už sa znaky zlata ukazovali, keď sa zrazu strašný hrmot v bani strhol. Zem sa triasla a v zelenom blesku zjavil sa duch Kovlad.

Baníci náramne sa preľakli. Kovlad im začal hroziť, že každého, kto sa opováži kladivom uderiť, stocentovým kameňom zarúti. Čo tu hľadájú? Prečo svoje polia neobrábajú?

„A keďže vás tak moje zlato trápi, na Borovej hore zlato samo sa vám bude rodiť, tam si ho môžete pri východe slnka zbierať!“

Prestrašení ľudia utiekli z bane a Kovlad otvor kamením zasypal.

Ale po zlato bažiacim baníkom sľúbenú náhradu dal, uprostred vrchu topiacu pec založil a ohňom drahé kovy topil, takže zlatá para von na povrch zeme sa tísila a zrazená opäť svojou váhou na rastliny a pažiť ako rosa sadala, že sa leskli, akoby boli zo zlata. Ľudia mali z toho veľkú radosť a zlato každodenne oberali. No časom im bolo toho zlata málo. Nazdali sa, že keď horu vysokými jedľami vysadia, že z nich viac zlata nazberajú ako z nízkej trávy. Urobili tak, ale keď jedle vyrástli, zlatonosné rastliny vydusili. Zlato prestalo sa rodiť. Čo keď ľudia zbadali, začali znovu bane otvárať a zlato hľadať, ale všetko márne. V baniach miesto zlata našli len vypálené trosky. Borová hora síce podnes stojí, ale o zlatonosnej tráve len bájka zostala.

Kamenná brána

Od Pustého Poľa vedie cesta hlbokou dolinou až ku Kamennej bráne, popod ktorú sa prechádza. Túto bránu stavali vraj permoníci⁴ na počť svojmu kráľovi Kovladovi, keď sa ženil, a ozdobili ju kvetmi, zelenými ratolesťami, pozlátili ju a drahými kameňmi povykľadali, aby dlho a šťastne so svojou manželkou žil a panoval.

Vtedy bol Hron bohatý na zlaté a strieborné bane, ovocie rozličné sa rodilo, polia žitom a pšenicou boli obsiate a ľud bol zámožný. Kráľ permoníkov i s kráľovnou žili šťastne, až sa im narodil pekný syn. Zaopatrili mu pestúňku z Telgartu a prikázali jej, aby ho z očí a z rúk nespustila.

Červený zloduch však to šťastie Kovladovi závidel a tak dlho prosil pestúňku, aby mu malého chlapčeka len na chvíľu požičala, Keď ho však dostal, uniesol ho. Kráľ permoníkov sa veľmi zarmútil a hneď rozkázal všetkým permoníkom sa ozbrojiť a Červeného zloducha prinútiť k tomu, aby mu syna prinavrátil. Bola to tuhá vojna, ale zloduch bol mocnejší a zvíťazil. Kráľovi nezostávalo inšie ako Hron opustiť a inde sa presťahovať. Od toho času Hron schudobnel. Na roľiach sa sotva ovos rodí, na lúkach len malá tráva rastie a v baniach je len železná ruda. Kamenná brána ale ešte stojí ako pomník tejto udalosti.

⁴ Mytologické bytosti malého vzrastu žijúce pod zemou a v baniach

Kráľova studnica

Kráľ Matej poľoval raz v Košických horách s veselou spoločnosťou. Podvečer oddychovali nad svojou korisťou a na ražni piekli jelenie mäso. Kráľ Matej vtom zmizol. Šiel cestou a prišiel ku prameňu, z ktorého mladé dievča svoj krčiazok plnilo. Úctivo ju pozdravil a pýtal od nej vody. Dievča mu bezo slova podalo svoj krčiaztek. Kráľ Matej sa napil a krčiaztek dievčaťu vrátil. Ako sa dievča zohlo, aby krčiaztek znovu vodou naplnilo, lovec ju objal a pobožkal. Pri tom jej krčiaztek z ruky vypadol a rozbil sa. Lovec zmizol a mladé dievča sa až na druhý deň dozvedelo, že to bol kráľ Matej. Každodenne chodila ku prameňu, mysliac si, že ešte raz príde a od nej piť pýtať bude. Medzitým jej krása zo dňa na deň vädla a do roka ju tu pri prameni pochovali. A od tých čas volá sa ten prameň Kráľova studnica.

Cigáň-strážnik

V jednej obci pri Košiciach pojednal sa cigáň s richtárom, že bude nočným strážnikom. Richtár mu dal list a poslal ho ku pánu slúžnemu, aby ho sprisahal za nočného strážnika. Ako prišiel do kancelárie ku pánu slúžnemu, povedal: „Pán veľkomožný, prišiel som na prisahu!“ Slúžny odpovedal: „Dobre, skade si?“ Cigáň na to: „Tu majú list, pán veľkomožný!“ a podal mu list od richtára. Pán slúžny číta a povie: „No, cigáň, staň rovno! Polož ruku na srdce!“ Cigáň položil ruku na srdce. Slúžny hovorí ďalej: „Opakuj po mne!“ Cigáň na to: „Opakuj po mne!“ Slúžny dupol nohou: „Basamateremtete!“ Cigáň za ním: „Basamateremtete!“ Ale ďalej už pánu slúžnemu došla trpezlivosť a cigána vyhodil. Keď prišiel cigáň domov, dal mu richtár bubon a hovorí, aby šiel bubnovať, že sa bude vyberať daň a že na strelnici budú vojaci strieľať s ostrými patrónami, aby tam nikto nechodil. Cigáň sa postavil uprostred dediny, zabubnoval a potom ohlasoval: „Každý nech nosí daň na obecný úrad, lebo vojaci budú strieľať s ostrými patrónami.“ Viac už cigána oznamovať neposlali. Akosi zle ho pán slúžny vzali do prisahy.

Bratia Čermákovci

28. októbra 1918 nadišiel koniec svetovej vojny a my Slováci oslobodili sme sa z tisícročného jarma našich nepriateľov Maďarov a spoločne s bratmi Čechmi založili sme Československú republiku. Ale hneď o pol roku na to v júni 1919 napadli Maďari Slovensko. Chceli nás prinútiť k ďalšiemu otroctvu, lebo bez našej práce nemôžu byť živí a keby sme už nechceli späť do ich jarma, chceli nám aspoň naše stáda odohnať a naše sypárne orabovať. Bolo s nami vtedy veľmi zle, ale mali sme bratov Čechov, ktorí akonáhle počuli, že nás napadli aziatské hordy, hneď sa ponáhľali nám pomôcť. Medzi nimi prišli aj traja bratia Čermákovci. Spali v našej škole, v malej slovenskej dedinke na juh od Košíc. Zavčas rána vstali a spolu s druhými českými legionármi a Sokolmi išli na stráž. Najmladší išiel ku krížu pri Kerešťánovej d'ateline. Ale akonáhle tam prišiel, prepadli ho do legionárskych šiat preoblečení Maďari. Keď zbadal, že sú to Maďari, strieľal do nich a dvoch aj zabil, ale bol do čela trafený a padol. Najstarší brat, keď počul streľbu z toho miesta, utekal bratovi na pomoc. Aj prostredný brat počul, ako napadli jeho brata a ponáhľal sa pomáhať. Ale sotva prišiel na to osudné miesto, bol trafený do srdca. Keď videl najstarší brat, ako umierajú jeho dvaja bratia, zahorel pomstou a so štyrmi kamarátmi vrhol sa na Maďarov. Padol aj on, ale Maďarov odohnali. Všetci traja pochovaní sú v jednom hrobe tam, kde vytiekla z ich šľachetných srdiec krv za slobodu Slovenska.

Zjašený zlodej

Za dávnych čias mali v Stropkove na veži hlásnika, ktorý vo dne i v noci vykrikoval hodiny z vrchu veže. Kričal vždy: „Vidím ťa, vidím za múrom, prebijem ťa kostúrom⁵!“ Raz sa stalo, že jeden zlodej naozaj ukradol kozu a išiel s ňou v noci cez ulicu. Tu odrazu počuje z veže hlas: „Vidím ťa, vidím za múrom, prebijem ťa kostúrom!“ Ďalej nečakať, pustil kozu a utiekol, lebo sa nazdal, že hlásnik ho skutočne z veže vidí a naňho kričí.

⁵ Sklená rúra na ťahanie vína zo sudov

Čudný trest

Vo Vranove predvolal si raz slúžny, ktorý bol Nemec, jedného gazdu, ktorý urobil akúsi škodu na obecnej lúke. Takto ku gazdovi prehovoril: „Milý brat, vy ste škodu urobili na lúke a budete potrestaný šiestimi palicami.“ Gazda nechcel dostať šesť rán palicou a preto sa vyhovárať, že nie je príčina tej škody, a prosil, nech ho pán slúžny tak prísno netresce. Ale slúžny bol tvrdý. „Táto vec inakšie nemôže byť, lebo zákon tak nariaďuje a keď neveríte, tak kukajte sem!“ Gazda sa teraz zľakol ešte väčšmi a prosil pána slúžneho, aby mu trest odpustil: „Ja kukat' nebudem, lebo u nás len deti kukajú.“ Ale slúžny bol neúprosný: „Tu je zákon, kukajte tu!“ Keď teda nebolo vyhnutia, nachýlil sa gazda nad zákon a začal kukat': „Kukuk... kukuk kukuk...!“

Ako Dereša odreli

V tých časoch, keď železnice ešte neboli, vozili furmani⁶ víno z Podhoria do Poľska po hradskej. Raz napadol ich príval, i museli zostať na noc. Nechali voz stať pod cieňou⁷ a pod do krčmy. Z bečiek⁸ natočili za šaflík⁹ vína a nechali ho stáť pod vozom. Kôň Dereš bol smädný, preto sa odviazal a víno zo šaflíka vypil. Ale čo sa stalo ráno? Furmani Dereša priahajú, ale Dereš sa nehýbe. Čo urobiť? Odreli ho a kožu židovi predali. Ale ako boli furmani na koncu dediny, Dereš vytriezvel a za furmanmi išiel rehotajúc — bez kože. Z toho vzniklo porekadlo o Kožkovčanoch. Keď sa dakto opýta: „Skade si, bratu?“ a on povie: „Z Kožkoviec,“ vtedy povedia: „Aha to odtiaľ, kde Dereša odreli!“

⁶ kočiš, povozník

⁷ kôľňa, hospodárske stavisko na úschovu vozov a iného náradia

⁸ sud

⁹ menšia drevená nádoba s dvoma držadlami